

**ДОКУМЕНТИ ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ РУМУНІЇ ПРО УКРАЇНСЬКИЙ
САМОСТІЙНИЦЬКИЙ РУХ В ТРАНСІСТРІЇ (1942-1944 рр.)**

Частина 1

Запропоновані документи продовжують цикл публікацій, присвячених подіям Другої світової війни. Частину документів, що побачила світ у попередньому випуску збірки¹, тепер доповнюють матеріали з фондів Державного архіву Румунії, які за своєю структурою, інформативністю, нерідко аналітичним характером розкривають політику румунської влади щодо українського, насамперед оунівського підпілля. Походження документів теж саме, що і в фондах Державного архіву Одеської області, себто інформаційні повідомлення румунської поліції та жандармерії про діяльність українських патріотів. Загалом збережено стилістичні й орфографічні особливості документів.

Док. № 1

Інформаційне повідомлення про діяльність українського руху на території України, про взаємовідносини ОУН (б), ОУН (м) та Німеччини

Копія

З наказу Кабінету Міністрів № 3843 М від 2 березня 1942 року

Маємо честь відіслати Вам копію повідомлення ССІ, яке стосується українського руху, на якому маршал Антонеску наклав наступну резолюцію:

«владі треба з великою увагою стежити за розвитком цієї акції. Жорсткі заходи в межах закону повинні бути застосовані швидко, за власною ініціативою місцевими органами влади одразу, якщо індивідуальний чи колективний рух стане небезпечним»

Шеф військового кабінету
Полковник Давидеску

Копія

ССІ
23 лютого 1942 року

Повідомлення
Українська проблема
Діяльність українського руху

Діяльність українського ірредентизму стала більш інтенсивною в січні та лютому 1942 року.

Фракція бандерівців розгорнула свою живу діяльність на всіх територіях, населених українцями, але завдяки оточенню, пустила надійні корені, головним чином, в Галичині та Північній Буковині.

Метою діяльності бандерівців є підготовка українських мас до загального збройного повстання, яке повинно відбутись у найбільш сприятливий момент, а саме, коли німецькі війська та війська її союзників будуть послаблені внаслідок затяжної війни.

В зв'язку з даною метою, керівництво бандерівців зайнято зараз закупівлею зброї та обмундирування і їх сховом.

У даній ситуації не виключено, що вже у 1942 році, спеціально підготовлені бандерівські елементи почнуть терористичні акції, атакуючи при цьому елементи² армії союзників.

Фракція мельниківців під протекцією німців є менш динамічною і займається націоналістичною пропагандою, головним чином, на території колишньої Радянської України, де добились завоювання реальних симпатій.

Фракція мельниківців переслідує цю ж мету, що й бандерівці. Різниця між цими двома групами полягає у тому, що мельниківці усвідомлюють, що без допомоги Райху неможливе створення Української держави.

Взамін цієї допомоги, здається що мельниківці готові тимчасово відмовитися від становлення України як незалежної, задовільняючись квазінезалежністю.

Мельниківці не звертаються з протестами в Берлін, у зв'язку з окупацією румунами території Трансністрії. Здається, що небезпека комунізму для мельниківців стоїть на першому плані і тільки, пройшовши через цю небезпеку, вони почнуть діяти по реалізації Великої України, тоді і виникнуть територіальні претензії.

1. Відносини бандерівців з мельниківцями і з Німеччиною.

а) Відносини з мельниківцями. Рішення керівництва двох таборів: бандерівського та мельниківського з ОУН, в Румунії, про те, щоб не залучати українські маси з Буковини та Бессарабії до боротьби між групами, порушили бандерівці.

Бандерівці вважають, що мельниківці зраджують українську ідею через співробітництво з Німеччиною, й навіть, з іншими «окупантами»: Румунією та Угорщиною.

Спроба мельниківців переконати бандерівців, що ще не настав момент почати боротьбу проти «окупантів», ще більше зробили жорстокими керівництво бандерівців, які дійшли до того, що почали загрожувати смертю адвокату Григоровичу, керівнику мельниківців³.

Внаслідок цього розриву, бандерівці розпочали інтенсивно організовувати відповідні кадри для пропаганди в українських масах.

б) Відносини з Німеччиною. В нещадній боротьбі задля реалізації ідеї великої України, бандерівці вважають Німеччину узурпаторською силою, яка загрожує волі та утвердженню України і тому безжалісно борються проти Райху.

Інакше кажучи, останнім часом антинімецькі маніфестації бандерівців прийняли занепокоєнні форми для Райху, хоча українська пропаганда, яку розгорнули бандерівці не була можливою без згоди та мовчазного дозволу німецьких урядових кіл.

Від маніфестацій та демонстрацій проти німецької окупації, які мали місце останнім часом у багатьох населених пунктах Галичини та колишньої України⁴ (Ходорів, Винники і т. д.), і які супроводжувались багаточисельними арештами німецькою владою навіть керівників української поліції, бандерівці перейшли до такого виду акцій, які змусили німецьку владу вдатися до перших репресій в рядах українських націоналістів (Миколаїв, Кривий Ріг), де до цього часу ці елементи були лише заарештовані або інтерновані в табори.

1. Ставлення Німеччини до українського руху.

Навіть знаючи антинімецький настрій бандерівської фракції та їхню пропагандистську діяльність, направлену проти Райху, все-таки німецька влада докладє реальних зусиль для завоювання їх симпатій.

Цим пояснюється той факт, що українці-бандерівці з Галичини та Буковини їздять по вулиці з паспортами і навіть на німецьких машинах, що не заважає їм здійснювати антинімецьку пропаганду та розповсюджувати тенденційні слухи з очевидною метою погіршити румунсько-німецькі відносини.

Завдяки пильності румунської влади на кордоні з Галичиною, бандерівці розпочали використовувати аусвайси та уніформу німецької армії для того, щоб підпільно ввозити до країни матеріали, які пропагують український націоналізм.

Це дає можливість Центру бандерівців з Галичини підтримувати постійний зв'язок зі своїми осередками в Буковині, та контролювати своєчасне виконання наказів.

Що стосується фракції мельниківців ОУН, Райх надає всіляку підтримку українським емігрантам, згуртованим навколо полковника Андрія Мельника.

Поява та діяльність Бандери спілутала всі плани Німеччини.

Беручи до уваги ситуацію, що склалася, Райх намагається схилити бандерівців на бік Мельника, заради цього влаштовуючи українських націоналістів-бандерівців у різні служби, створивши при цьому поліцію і здається навіть українську армію.

Результат виявився іншим, українці з Галичини, які підтримують бандерівців, почали проводити ворожі по відношенню до Німеччини маніфестації.

Є інформація, що останнім часом німецьким урядом прийняті заходи по ліквідації бандерівського руху.

Разом з цим, бандерівські елементи, зневажаючи довір'ям німецької влади, підробляються мельниківцями, займають різні посади, і, завдяки протекції німців, ведуть все-таки боротьбу проти німців та проти нас⁵.

2. Діяльність українського ірредентизму в колишній Радянській Україні.

Останнім часом у колишній Радянській Україні було засновано:

- «Організацію українських добровольців», створену з українців Галичини та Буковини, які працюють функціонерами в німецькій армії, і тепер займають займають різні посади в Україні.

- «Організацію петлюрівської молоді», сформовану з колишніх комсомольців, і навіть, здається, більше подібну на комуністичну.

Є вагомні докази, що діяльність бандерівців на Східній Україні має явно комуністичний характер, екстремістський націоналізм є лише слушним прикриттям в даній ситуації. Виявлені як бандерівці колишні кандидати та члени компартії, й колишні комсомольці.

Організація та методи, які використовуються, подібні до комуністичних, наприклад: осередки, які складаються з трьох осіб, паролі, псевдо. За необхідності ці атрибути використовують і мельниківці.

Ці організації ще не перейшли до масового терору завдяки суворому часу і віддаленості фронту, та все-таки з фактів, якими ми володіємо, видно, що на території України, окупованій німецькою армією та її союзниками, були здійснені терористичні акти проти окремих елементів німецької армії і армії союзників. Це явно доводить, що організації так званих українських націоналістів з України є прикриттям для істинних комуністів, тому, що в цей час, як бандерівці пропонують нападати на «окупантів» коли вони будуть послаблені, комуністи зацікавлені, щоб союзницькі формування перейшли негайно до дій, щоб взяти ефективну участь у знищенні супротивника.

3. Діяльність українського ірредентизму в Румунії.

Вище було підкреслено, що внаслідок розриву між бандерівцями і мельниківцями, перші почали інтенсивну діяльність по організації та пропаганді.

На Півночі Буковини, звідки родом дуже багато бандерівців, проводяться підпільні зустрічі, призначаються керівники районних та сільських осередків, вербуються нові прихильники, створюються охоронні загони.

Наприклад, студент Дмитро Колотелок⁶ з Бережниць, керівник районної організації, провів підпільне зібрання 4 серпня 1942 року, де серед всього іншого, було вирішено питання про купівлю великої кількості зброї. У своїй діяльності йому допомагає бандерівець Коваль з Чернівців, який жив на конспіративній квартирі на вулиці Василя Геїне № 9.

Шефом районної організації бандерівців з Банілу на Черемоші був названий українець Мензак Іван.

Інші підпільні зустрічі проводяться в будинку швеця Студенського з Вескеуц.

Пропагандистська література розповсюджена по селам у вигляді брошур та маніфестів, виданих у Галичині. У даній літературі перебільшується минуле України, видається програма ОУН, та обґрунтовується боротьба проти «мельниківців-зрадників». Розповсюджуються також фотокопії брошур, статей та віршів, де підкреслюється героїзм українських борців, які пожертвували собою заради української ідеї.

На початку січня 1942 року був виданий та розповсюджений серед українців Буковини перший номер газети «Мечем». Через цю газету українців закликають пишатися тим, що вони українці, на насилля відповідати ще більшим насиллям.

Ефективність цієї пропаганди в Буковині відчувається. Якщо до цього часу на запитання: хто ти такий? відповідали «Якщо я в Румунії значить “румун”, то тепер відповідають: “Я українець”».

Одночасно бандерівці розповсюджують тенденційні чутки з метою змусити румунську інтелігенцію та службовців залишити визволену територію.

Бандерівська пропаганда критикує і румунські державні органи влади, звинувачуючи їх в прийнятті репресивних заходів проти населення. Вони також борються проти незаконної окупації даної території, яку вважають складовою частиною майбутньої «Великої України».

Акції непокори і пропаганда проти румунської влади прийняли останнім часом різко виражені форми, через підготовку навіть терактів, які направлені проти румунської, і навіть німецької влади у Північній Буковині.

Частина членів-терористів цієї організації ідентифікована та заарештована поліцією м. Чернівці.

Керівником цього ядра є студент терорист Колотело Михайло.

Твердження, що організація бандерівців Північної Буковини та Галичини має велику кількість зброї й амуніції перебільшене, організація володіє лише зброєю, яку не здали після відходу росіяни і тільки зараз шукають канали для купівлі зброї та амуніції.

На Півночі Бессарабії діяльність бандерівців набагато слабша. Кадри малочисельні й менш активні, а маси вельми байдужі.

Разом з тим, керівники організації бандерівців Північної Буковини приділяють підвищену увагу Бессарабії.

Наприклад, за наказом ОУН Галичини, декілька відомих членів організації бандерівців Північної Буковини підготували монографію про Бессарабію, на українській мові. Робота складається з 14-16 сторінок, була перекладена німецькою мовою та разом з оригіналом, здається, була передана студенту Колотело, який повинен був виїхати з Галичини і передати матеріал центру організації.

До монографії входить описання Бессарабії з точки зору етнографії, мови, обрядів, віри місцевого населення. Автори прагнуть довести, що Бессарабія це природне продовження української території, а українці складають більшість населення (90 %) даної провінції, що характерно, з їхньої точки зору, і для Буковини.

У Трансністрії (Могилів, Тульчин, Ямпіль) діяльністю бандерівців керують з Вінниці, а за останньою інформацією і з Проскурова та Жмеринки, й перебуває ця діяльність на початковому етапі. З цих центрів надсилають агентів у Трансністрію з місією – створення осередків з трьох людей в кожному населеному пункті.

Членів вербують з дрібних сільських службовців або з інтелектуалів, яким радять взяти на себе інші функції.

Якщо ці люди проти цього руху, то агенти-бандерівці прагнуть всілякими хитрощами позбавити їх службових посад.

При затриманні бандерівці оголошують себе мельниківцями, щоб ускладнити слідство.

Необхідно відмітити, що пропагандистський матеріал, який циркулює на території Північної Буковини, був знайдений і в Могилеві, Тульчині, Ямполі.

У зв'язку з цим, помітна активна діяльність в районі Жмеринки та півночі Тульчинського повіту як бандерівців, так і мельниківців.

Підривна діяльність цих організацій формує для Румунії проблему державного масштабу, яка потребує негайного та повного вирішення зараз, коли вони не згуртовані та не мають єдиного керівництва.

Державний архів Румунії. – Ф. Генеральний інспекторат жандармерії Румунії. – Оп. 1. – Спр. 129/1942. – Арк. 95-101.

Док. № 2

Інформаційне повідомлення про зміст маніфестів,
знайдених на території Балтського повіту

Інспекторат жандармерії Трансністрії
Інформаційне повідомлення № 21 від 19 квітня 1942 року

В селі Чечельник Балтського повіту було знайдено три маніфести, які містять пропаганду українського ірредентизму, написаних на маленьких клаптиках паперу каучуковими літерами.

Додаються копії маніфестів, перекладених з української мови на румунську.

Видано наказ Легіону⁷ розслідувати, хто розповсюдив ці маніфести.

Інспектор жандармерії Трансністрії

Полковник Є. Броштяну

Повідомлено:

Генеральному інспекторату жандармерії
Цивільному губернаторству Трансністрії
Преторіальна служба 3-ї армії

Додаток

Український ірредентизм

На території села Чечельник Балтського повіту було знайдено три маніфести, які містять пропаганду українського ірредентизму, написаних на маленьких клаптиках паперу.

Відтворюємо нижче – в копії – текст маніфестів, перекладених румунською мовою.

Українці

Вбивайте жидів, румун та комуністів, як і всіх ваших кровопивців. Просіть допомоги німців. За право України вперед з німцями.

Українці

Настав час позбутися ворогів українського народу. За всі факти пограбування, злочинства жиди, комуністи та румуни повинні виїхати з України. Ми чекаємо німців.

Українці

Румуни нас грабують, вбивають та налаштовують проти німців. Виженемо їх з України. А ви німці, допоможіть нам вигнати румун та вбити комуністів та жидів.

Інформація достовірна.

Були вжиті заходи по ідентифікації ірредентистів, які розповсюджують такі маніфести.

Державний архів Румунії. – Ф. Генеральний інспекторат жандармерії Румунії. – Оп. 1. – Спр. 129/1942. – Арк. 34.

Док. № 3

Інформаційне повідомлення про український рух в Одесі

Інспекторат жандармерії Трансністрії

Інформаційне повідомлення № 113 від 23 травня 1942 року

У місті Одесі рух українського ірредентизму був організований ще восени 1941 року директором Українського драматичного театру Бондарчуком Степаном.

Має багато прихильників серед інтелігенції, у числі яких і Дублінський Богдан, український журналіст. Він є активним членом української організації, яка була заснована в Берліні, в 1941 році та центр якої знаходиться в Києві.

Пропаганда здійснюється через:

- зустрічі, коли отримують вказівки від організації
- щотижневі зустрічі в Українському ліцеї, на похоронах й церковних службах.

Зміст пропаганди:

- стан румунської культури (у нас немає культури)
- стан адміністрації (адмініструємо з грубістю й беремо хабарі)
- економіки (постачаються тільки румуни і військо, а українське населення залишається без допомоги. Влада дозволила солдатам привозити товари першої необхідності, які потім продаються в Одесі по спекулятивним цінам. Усе, що є добрим в Трансністрії вивозиться до Румунії)

- з політичної точки зору: румуни слабкі, військові та службовці живуть з українками

- українські націоналісти вважають, що Німеччина допоможе їм добитися вільної та незалежної України.

Вони хочуть створення Великої України зі столицею у Києві, під німецьким протекторатом, між Дністром – Волгою – Чорним морем та за Польщею, отримавши польські колонії⁸.

Інспекторат жандармерії Трансністрії
полковник М. Ілієску

Повідомлено: Губернаторство Трансністрія
Генеральний інспекторат жандармерії
Командування 3-ї армії, преторальна служба 3-ї армії

Державний архів Румунії. – Ф. Генеральний інспекторат жандармерії Румунії. – Оп. 1. – Спр. 129/1942. – Арк. 112.

Док. № 4

Інформаційне повідомлення про діяльність українського руху в Тульчинському повіті

Інспекторат жандармерії Трансністрії
Інформаційне повідомлення № 21 від 26 травня 1942 року

На півночі Трансністрії, особливо в Тульчинському повіті український націоналістичний рух прогресує.

Населення відкрито обговорює проблему незалежної України.

У першу чергу кажуть, що німецька марка не цінується, а румунську валюту не ввели в обіг і всі вважають, що німці й румуни підуть і скоро прийде Гетьман, який створить незалежну державу Україна.

Дуже багато українських емісарів з-за Бугу, набраних з інтелігенції, направлені до Трансністрії у якості журналістів, артистів, акторів.

Наприклад, театральна група з Києва дала декілька театральних постанов на півночі Трансністрії. При цьому, при схваленні румунської влади.

Розпочали також привозити з Вінниці та розповсюджувати на території півночі Трансністрії українську патріотичну літературу, а також церковну літературу тільки українською мовою.

Інспекторат жандармерії Трансністрії
полковник (підпис)

Повідомлено: Губернаторство Трансністрія
Генеральний інспекторат жандармерії
Командування 3-ю армією

Державний архів Румунії. – Ф. Генеральний інспекторат жандармерії Румунії. – Оп. 1. – Спр. 129/1942. – Арк. 114.

Док. № 5

Інформаційне повідомлення про розкриття членів
українського руху у Рибницькому повіті

Інспекторат жандармерії Трансністрії
Інформаційне повідомлення № 183 від 16 червня 1942 року

У селі Кодима Рибницького повіту ідентифіковано суб'єкти Щербанюк К. Андрійович, начальник лісництва і Ткачук Тимофій, обидва українці, колишні офіцери царської армії та Ткачук Фома, депортований комуністами й тепер повернувся в це село.

Усі інтелектуали й підозрюються у діяльності, яка має характер українського ірредентизму в даному регіоні. Ткачук Тимофій підтримує інтереси українців, своїх односельчан, і вони у всьому слухають його.

Окрім цього, також Баровський Омелян, колишній полковник петлюрівської армії, який проживає у селі Попова-Гребля Балтського повіту, підозрюється в тому, що дає настанови людям брати діяльну участь в ірредентистському русі й відкрито виступає проти євреїв та комуністів.

Усі перелічені особи знаходяться під наглядом.

Інформація в стадії уточнення

Інспекторат жандармерії Трансністрії
полковник (підпис)

Повідомлено: Генеральний інспекторат жандармерії

Державний архів Румунії. – Ф. Генеральний інспекторат жандармерії Румунії. – Оп. 1. – Спр. 129/1942. – Арк. 133.

Док. № 6

Інформаційне повідомлення про розкриття членів
українського руху в Рибницькому повіті

Інспекторат жандармерії Трансністрії

Інформаційне повідомлення № 330 від 23 липня 1942 року

У нижчеперелічених селах Рибницького повіту ідентифіковані наступні керівники та члени українського ірредентизму:

1. В селі Кодима ідентифіковано 73 ірредентиста, керівник Ткачук Тимофій.
  2. В селі Французьке ідентифіковано 23 ірредентиста, керівник Гурський Емануель, з цього ж села.
  3. Ідентифіковано у селі Лабушна 10 ірредентистів, керівник Антонюк Парфеній, також з села Лабушна, церковний співак.
  4. У селі Серби ідентифіковано 2 ірредентиста, керівник Павло Василь з Кодими.
- Відкрито не виступали, знаходяться під наглядом і про будь-які дії з їхнього боку буде зразу ж повідомлено.

Інспекторат жандармерії Трансністрії
полковник (підпис)

Повідомлено: Генеральний інспекторат жандармерії
Губернаторство Трансністрії

Державний архів Румунії. – Ф. Генеральний інспекторат жандармерії Румунії. – Оп. 1. – Спр. 129/1942. – Арк. 147.

ПРИМІТКИ:

1. Див.: *Вінцовський Т.* Документи Державного архіву Одеської області про українське самостійницьке підпілля у Трансністрії // *Лукомор'я: археологія, етнологія, історія Північно-Західного Причорномор'я.* – 2008. – Вип. 2. – С. 191-197.
2. Тут очевидно – частини, підрозділи.
3. І. Григорович – керівник ОУН в Румунії.
4. Мається на увазі УРСР.
5. Мова йде про протекцію до ОУН (м).
6. Так в оригіналі. Можливо Колотелюк, або Колотело.
7. Жандармерії.
8. Західноукраїнські землі.